

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

- Мероприятия по увеличению собственного капитала: увеличение уставного капитала; увеличение прибыли от всех видов деятельности и повышение капитализируемой части чистой прибыли.
- Мероприятия по совершенствованию управления заемным капиталом: определение предельного объема привлечения заемного капитала; формирование рациональной структуры заемных средств; эффективное использование заемного капитала и др.
- Мероприятия по совершенствованию управления активами: правильное определение потребности в основных и оборотных средствах для организации производственной деятельности; повышение эффективности использования основных и оборотных средств; повышение эффективности долгосрочных и краткосрочных финансовых вложений.

Финансовая устойчивость формируется в процессе всей производственно-хозяйственной деятельности и является главным компонентом общей устойчивости предприятия.

Список использованных источников

1. Воронцова А.А. Взаимосвязь понятий «Экономическая безопасность» и «Банкротство» предприятия / А.А. Воронцова // Научно-практический журнал Аллея Науки. — 2019. — №2(29). — С. 2-5.
2. Вяткин, В. Н. Финансовые решения в управлении бизнесом [Текст] : учебно-практическое пособие / В. Н. Вяткин, В. А. Гамза, Д. Д. Хэмптон. — 4е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2020. — 325 с.
3. Каратаев А.А. Банкротство компаний: предпосылки и признаки / А.А. Каратаев // Синергия Наук. — 2018. — № 19. — С. 17-20.
4. Шакуров Д.Д., Касимова Д.Ф. Управление корпоративными финансами // Современные аспекты трансформации финансово-кредитной системы. Материалы Всероссийской научно-практической конференции, посвященной 110-летию Башкирского государственного университета. отв. редактор: Галимова Г.А., 2019. С. 169-171.

ӨОЖ:338.432

ИТАЛИЯ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖОҒАРЫ АУДИТ ОРГАНДАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Серікқызы Талшын

«Мемлекеттік аудит» БББ 2 курс студенті
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана қ., Қазақстан
Ғылыми жетекші Бейсенова Л.З.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті «Мемлекеттік аудит» кафедрасының ұйымдастыруымен Еуропалық Одақтың «Эразмус+» бағдарламасы аясында «Жан Моне – Евроаудит» кафедрасы қысқы мектебі осы жылдың 06 ақпаны мен 20 наурызы аралығында мемлекеттік аудит мамандығының бакалавр, магистратура және докторантура студенттерінің білім аясын кеңейту мақсатында жүргізілген болатын. Бұл мемлекеттік аудит бойынша шетел тәжірибесімен танысуға, сонымен қатар Еуропа елдерінің мемлекеттік аудит жүйесін зерттеуге қолайлы мүмкіндіктердің бірі болды. Алты апта ішінде дамыған елдердің, оның ішінде Франция, Дания, Италия, Испания, Швеция, Германия, Австрия, Белгия, Финляндия, Польша және Руминия т.б елдерінің экономикасымен және мемлекеттік аудит

саласындағы тәжірибелерімен таныса отырып, оларды Қазақстандағы мемлекеттік аудит жүйесімен салыстырып талдауға жағдай жасады. Солардың ішінде Италия елінің тәжірибесінің маңызы зор, себебі ол біздің елімізге ұқсас болып келеді.

Есептер соты (итал. Corte dei conti) – Италияның Есептер соты, Италия Конституциясының 100 және 103-баптарымен бекітілген конституциялық маңызы бар мекеме, үкіметтің қосалқы институттарының қатарына жатады. Есеп палатасы консультативтік, бақылау және юрисдикциялық функцияларды жүзеге асырады.

Есеп палатасы Италия мемлекеті өмір сүрген алғашқы жылдардан бастау алады. Ол 1862 жылғы 14 тамыздағы № 800 заңымен мемлекеттік басқаруды қадағалау мақсатында құрылды және 1862 жылы 10 қазанда Туринде салтанатты түрде ашылды. [1]

Италияның бірігуіне дейін бірнеше мемлекеттік қаржыны бақылайтын мекемелер аустырылған. Олар туралы мәліметті 1-кестеден көре аламыз.

Кесте 1.

Италия елінің бірігуіне дейінгі мемлекеттік қаржыны бақылайтын мекемелер түрлері

№	Құрылған уақыты	Мемлекеттік қаржыны бақылайтын мекемелер
1	1351 жылы	Савой Герцогтігінің және кейінірек Сардиния Корольдігінің Есеп палатасы (Camera dei conti)
2	1859 жылғы	Итальяндық институт үлгісіндегі Есеп соты (Corte dei conti)
3	1771 жылы	Ломбардия-Венеция Корольдігінің Есеп палатасы (Camera dei conti)
4	1444 жылы	Неаполь Корольдігінің Аудит Соты (Regia Corte dei Conti)

Ескерту: Автормен құрастырылған.

Есеп палатасының қызметін реттейтін ережелер күрделі. 1934 жылғы 12 шілдедегі № 1214 Король Жарлығының маңызы ерекше. Ол 1994 жылғы 14 қаңтардағы N 20 Заңымен және 1996 жылғы 20 желтоқсандағы N 639 Заңымен. Сондай-ақ 2000 жылғы № 205 Заңымен өзгертілді.

Есеп палатасының орталық және аймақтық бөлімшелері бар. Сотты тұтастай алғанда Есеп палатасының Төрағасы басқарады. Президент Есеп соты Президентінің Кеңесіне төрағалық етеді, оның өкілеттігі аз, бірақ қарапайым сот корпусы үшін Сот билігінің Жоғары Кеңесінің Есеп сотының Магистратурасының баламасы болып табылады. Есеп палатасының төрағасының кеңесі Римде орналасқан.[2]

Қазақстан Республикасының Жоғары аудиторлық палатасы – Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін, сыртқы мемлекеттік аудитті және қаржылық бақылауды жүзеге асыратын мемлекеттік аудит және қаржылық бақылаудың жоғары органы болып табылады.

2016 жылдан бастап Есеп комитеті республикалық бюджет жобасын алдын ала бағалауды жүзеге асырады. Бұл алдын алу шараларын қабылдау арқылы бюджеттің тиімсіз шығындарын одан әрі төмендетуге мүмкіндік береді. Мемлекет басшысының тапсырмасына сәйкес Есеп комитеті Жоғары аудиторлық палата етіп қайта құрылған болатын. Бұл ретте парламенттік бақылау күшейтілді. Мұндай тәжірибе жекелеген батыс елдерінде бар.

Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті (қазіргі Жоғары аудиторлық палатасы) – [ҚР Президентінің 1996](#) жылғы 19 сәуірдегі қаулысымен құрылды. [ҚР Президентінің 2002](#) жылғы 5 тамыздағы қаулысымен Есеп комитеті туралы ереже бекітілді. Ережеге сәйкес Есеп комитеті республикалық бюджеттің атқарылуына сыртқы бақылауды жүзеге асырған және ҚР Президентіне тікелей бағынысты және есеп беретін мемлекеттік орган болып табылды. Есеп комитетінің құрылымын төраға, мүшелері және Есеп комитетінің аппараты құрады.

Есеп комитеті республикалық бюджеттің атқарылуына сыртқы бақылауды жүзеге асырған және ҚР Президентіне тікелей бағынысты және есеп беретін мемлекеттік қаржы

бақылауының жоғары органы болып табылды. Есеп комитетінің құрылымын Есеп комитетінің төрағасы, мүшелері және аппараты құрады. Қазіргі таңда барлық құзыреттілігі мен атқарылуы тиіс міндеттерін Жоғары аудиторлық палатасы атауымен жалғастыруда. [3]

Екі жоғары аудит органдарының да құрылымдық жүйесі ерекше болып келеді. 2-кестеде Италияның Есеп палатасы мен ҚР Жоғары аудиторлық палатасы құрылымы туралы мәліметтер көрсетілген.

Кесте 2.

Италия Есеп палатасы мен ҚР Жоғары аудиторлық палатасы құрылымы

№	Италия «Есеп палатасы»	Қазақстан «Жоғары аудиторлық палатасы»
1	2	3
1	Есеп палатасының төрағасы	Жоғары аудиторлық палатасының төрағасы
2	Есеп палатасының Бас прокуроры, Сот төрағасының орынбасары, аудитор (немесе аға бөлім басшысы)	Жоғары аудиторлық палатасының 8 мүшесі
3	Төрт сайланған азамат және төрт магистрат	
4	Аудит сотына жақын Римде орналасқан юрисдикциялық апелляцияның үш орталық бөлімі және Палермода орналасқан Сицилия аймағына арналған юрисдикциялық апелляция бөлімі.	Тоғыз департаменті: <ul style="list-style-type: none"> • Экономиканың нақты секторына аудит жүргізу; • Мемлекеттік басқаруға аудит жүргізу; • Әлеуметтік салаға және құқықтық тәртіпке аудит жүргізу; • Талдау және есептілік; • Жоспарлау және даму; • Әдіснама және сапа бақылауы ; • Халықаралық ынтымақтастық; • Сертификаттау және ұйымдастыру жұмысы; • Заң.
5	Есеп палатасының қағидаттық және юрисдикциялық қайшылықтар мәселелерін шешетін бірлескен бөлімшелері: <ul style="list-style-type: none"> • Сардиния үшін (Кальяриде орналасқан); • Сицилия үшін (Палермода орналасқан); • Трентино Альто Адидже үшін (Римде орналасқан). 	Үш секторы: <ul style="list-style-type: none"> • Мемлекеттік құпиялар секторы; • Персоналды басқару секторы; • Қаржы және материалдық қамтамасыз ету секторы.
6	Он алты юрисдикциялық аудит аймағының әрқайсысы үшін юрисдикциялық бөлімдер мен аудит департаменттері, сондай-ақ аймақтық прокуратура: Пьемонт, Ломбардия, Венеция, Лигурия, Эмилия-Романья, Тоскана, Лацио, Марке, Умбрия, Абрुццо, Молизе, Кампания, Апулия, Базиликата, Калабрия Валле-д'Аоста.	Қарамағындағы ұйым: «Зерттеулер, талдау және тиімділікті бағалау орталығы» ЖШС
Ескерту: [3] [4] әдебиеттер негізінде автормен құрастырылған.		

2- кестеде көрсетілген мәліметтерге қарап Италия елінің Есеп палатасы ҚР Жоғары аудиторлық палатасынан құрылымы жағынан күрделі әрі ауқымды екенін байқауға болады.

Сонымен қатар, Италияда Сот орталық деңгейде де, аумақтық деңгейде де юрисдикциялық және қадағалаушы бөлімдерге бөлінеді. Бірліктер ел бойынша біркелкі таралмаған. Есеп палатасымен қатар орталық деңгейде Бас Прокурор мен Бас Прокурордың жиырма орынбасары басқаратын Тексерулер жөніндегі Бас прокуратура жұмыс істейді. Атап айтқанда, Сицилия аймағының апелляциялық юрисдикция департаменттеріндегі Бас

прокуратура Бас Прокурордың орталық аудит қызметінің Сицилия филиалы ретінде қарастырылады.

Орналасқан жері басқа аймақтар да бар. Бұл ерекше мәртебеге ие аймақтар:

- Трентино-Альто-Адидже екі автономиялық провинцияның әрқайсысы үшін бөлімшелері бар (Трентино);
- Юрисдикциялық бөлімшесі, облыстық прокуратурасы, аймақтық қадағалау департаменті және Римде орналасқан бірлескен департаменті бар (Оңтүстік Тироль);
- Римде орналасқан юрисдикциялық департаменті, аймақтық прокуратурасы, жергілікті қадағалау бөлімі және бірлескен бөлімі бар (Trento);
- Friuli Venezia Giulia, юрисдикциялық департаменті, облыстық прокуратурасы, аймақтық бақылау департаменті және Удинедегі филиалы бар;
- Сардиния, Юрисдикциялық бөлімі, Аймақтық прокуратура, Аймақтық бақылау бөлімі және Кальяриде орналасқан Біріккен бөлімшесі;
- Сицилия, юрисдикциялық бөлімшесі, аймақтық прокуратурасы, аймақтық қадағалау бөлімі, юрисдикциялық апелляциялар бөлімі және Палермода орналасқан бірлескен бөлімшесі бар. [4]

Аталмыш екі органның да атқарылуы тиіс негізгі міндеттері бар. Ол туралы мәліметтер 1-суретте көрсетілген.

Сурет 1. Италия Есеп палатасы мен ҚР Жоғары аудиторлық палатасының негізгі міндеттері

1-суретте көрсетілген мәліметтерге сәйкес Италия Есеп палатасы мен ҚР Жоғарғы аудиторлық палатасының негізгі міндеттері тікелей мемлекеттік қаржылық есептілік және бюджет саласындағы реттілікті жүзеге асыруға бағытталған.

Италияда мемлекеттік кәсіпорындардың көпшілігі акционерлік қоғам ретінде тіркелген коммерциялық құрылымдар болып табылады. Мұнда олар жалпы капиталды тиімді пайдалануға, қосымша құн көрсеткішінің өсуіне назар аударады. Осыған сәйкес, мемлекеттік органдарға бұл көрсеткішті қадағалауға мүмкіндік беретін бухгалтерлік есеп шаралары бар. Сонымен қатар, негізінен инвестиция көлемі бойынша артықшылыққа байланысты, т.б. мемлекеттік компаниялар жеке компанияларға қарағанда орта есеппен жаңартылған және техникалық жағынан заманауи болып келеді.

Әртүрлі елдердегі мемлекеттік активтерді басқарудың халықаралық тәжірибесі оларды Қазақстанда қолдану үшін бірнеше негізгі қорытындылар береді.

- ✓ Салыстырмалы түрде аз мөлшердегі ірілерді басқаруды ұйымдастыру қажет;
- ✓ Мемлекеттік кәсіпорындар, ұқсас кәсіпорындарды біріктіру және біріктіру, шағын кәсіпорындарды жекешелендіру. Жыл сайын қызмет мақсаттарын белгілеп, осы мақсаттарға қол жеткізуді бақылау және бағалау қажет. Сонымен бірге компанияның құны барлық қолда бар әдістермен өлшенуі керек. Оның ішінде қор биржасының листингін, баланстық құнын, қосылған құнның есебін, дисконтталған дивидендтерді, кірістерді немесе ақша ағындарын пайдалану арқылы. Мұндай озық тәжірибелер Еуропа елдерінде, соның ішінде Италия елінде байқалады.

Қорытындылай келе, Қазақстан жағдайында Еуропа елдерінің, соның ішінде Италия елінің тәжірибесі ең қолайлы екенін атап өткен жөн. Яғни, Италия елінің мемлекеттік аудит жүйесі тәжірибесі мен жоғары аудит органдарының құрылымы біздің еліміз үшін үлгі болып табылады және дамыған ел ретінде біздің еліміздің экономикасын дамытуға көмек береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Исахметов Т.И., Жаздықбаева Д.П. Халықаралық аудит. Оқулық. – Алматы, 2022
2. Абленов Д.О. Аудит: теория и практика: Оқулық. – Алматы: Экономика, 2005.
3. Қазақстан Республикасының Жоғары аудиторлық палатасының ресми сайты [Электрондық ресурс] <https://www.gov.kz/memleket/entities/eseq?lang=kk>
4. «Италияның саяси жүйесі туралы мәлімет» сайты [Электрондық ресурс] <https://rel.kz/italiyany-sayasi-zh-jesi-turaly-m-limet/>

УДК:338.432

ВОПРОСЫ СЛУЖБЫ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОМПЛАЕНС-КОНТРОЛЯ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ УЗБЕКИСТАНА

Султонов Аброрбек Умарали угли

соискатель кафедры “Бухгалтерского учета и аудита”
Банковско-финансовая академия Республики Узбекистана
г.Ташкент, Узбекистан
Научный руководитель –А.К. Ибрагимов

Значительные изменения в мировой экономике проявляются прежде всего в укреплении и дальнейшем развитии экономических связей в мире, глобализации банковского бизнеса, расширении сферы коммерческой банковской деятельности. Это приводит к необходимости внедрения контроля в отдельных коммерческих банках, в частности, системы комплаенса, для расширения его качества и сферы охвата. В большинстве развитых стран мира деятельность банков, как и других финансовых организаций, в той или иной степени контролируется. В странах с развитой рыночной экономикой тоже банковский и финансовый сектор серьезно контролируется и регулируется.

Как вы знаете, банковский сектор - это строго регулируемая сеть, стабильность которой также очень важна для платежной системы страны. Поэтому регулирование банковской деятельности, соблюдение требований и нормативов в области комплаенс-контроля имеют для коммерческих банков первостепенное значение. Несоблюдение правил приводит к наложению крупных финансовых штрафов на коммерческие банки. Существует ряд факторов, стимулирующих эффективную организацию функции комплексного контроля в коммерческих